

جمال عرف

استاد یار جامعه شناسی سیاسی و معاون سیاسی وزیر کشور

احساس امنیت سیاسی نخبگان

آیا احساس امنیت در دنیای امروز مهم‌تر از خود امنیت است، احساس امنیت سیاسی نیز چنین است؟

احساس امنیت، پدیده‌ای چندبعدی، پیچیده و سیال است. از این رو، فهم احساس امنیت شناخت عوامل تأثیرگذار بر آن خصوصاً در حوزه کنش سیاسی دشوار است. به لحاظ مفهوم‌شناسی، احساس به معنی دریافتن، آگاه شدن و دیدن است (معین، ۱۳۷۷: ۱۵۸). احساس (به معنی) دریافت، درک کردن، دریافتن، دیدن و یافتن، درک چیزی یا بایک از حواس است (دهخدا، ۱۳۸۵: ۹۷). در زبان انگلیسی امنیت دارای معانی متعددی نظیر آسایش، راحتی خاطر، اطمینان، تأمین مصونیت، بی‌خطری، سلامت و استحکام است و با کلماتی نظیر سلامت، وسیله حفاظت، حفاظت شده، خلاصی، رهایی و قابلیت اعتماد معنی شده است (Oxford Dictionary، ۱۹۹۷: ۱۰۶۲). اسچینر معتقد است که امنیت هم احساس است و هم واقعیت، ولی آنها یکسان نیستند. او امنیت را نوعی برآورد می‌داند و علت اصلی فاصله گرفتن احساس امنیت از واقعیت آن را در دریافت ریسک (خطر) بیان می‌کند. از این رو، در خصوص احساس امنیت آن را عکس العمل روانی در مقابل ریسک و اقدام متقابل می‌داند. او در ادامه به این موضوع توجه می‌دهد که انسان می‌تواند احساس امنیت داشته باشد، اما به لحاظ واقعی در شرایطی امنی نباشد و بالعکس. در به لحاظ واقعی در شرایطی ایمن نباشد ولی احساس امنیت نداشته باشد. در عین حال، یکی نبودن امنیت عینی و ذهنی به معنای بی‌ارتباط بودن آنها با یکدیگر نیست، زیرا رابطه‌ای منطقی بین بودن امنیت و احساس امنیت وجود دارد. اینکه آن رابطه چیست؟ بدون مراجعه به تعیین وضعیت‌ها و شخصیت‌هایی که در آن موقعیت قرار گرفته‌اند، مشکل است.

آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب ضمن تأکید بر موضوع امنیت سیاسی آن را اینگونه تعریف می‌کنند: «امنیت سیاسی معنایش این است که تفکرات و معارف سیاسی در جامعه، معارف واضح و دور از نفاق و دوگانه‌گویی و دوگونه‌اندیشی باشد. معنایش این است که کسانی که متصدی بیان مسائل سیاسی برای مردم هستند، نسبت به مردم امانت به خرج دهند. معنایش این است که کسانی که متصدی نوشتن و پخش کردن و منتشر کردن معارف فکری جامعه هستند، دروغ نگویند، فریب ندهند، تقلب نکنند و در طعami که علی‌الظاهر شیرین است، زهر مخلوط نکنند. این امنیت سیاسی است...» (بیانات، ۱۳۸۷). با امان نظر به سخنان فوق می‌توان گفت ایشان با بیان آسیب‌هایی که منجر به ناامنی سیاسی و فکری در جامعه می‌شود، در واقع احساس امنیت سیاسی را بیان می‌کنند. به بیان دیگر، احساس امنیت سیاسی در جامعه زمانی به وجود می‌آید که افراد در تعاملات اجتماعی بر اساس اطمینان و اعتماد متقابل عمل نمایند، در جامعه‌ای که دروغ، نفاق و به طور کلی عدم اطمینان از کنش متقابل رواج داشته باشد، احساس امنیت سیاسی وجود ندارد. از سوی دیگر، ایشان در خصوص رعایت حقوق کنشگران سیاسی می‌گویند: «اگر به اسم انقلابیگری، امنیت را از بخشی از مردم سلب کنیم، این هم از مصادیق انحراف از خط امام عزیزمان است... اما اگر کسی دنبال براندازی و اجرای دستور دشمن نیست ولی با مذاق و تفکر سیاسی ما مخالف است، نباید عدالت و امنیت را از او سلب و او را زیر پا له کنیم، چرا که به فرموده قرآن مخالفت با یک قوم نباید موجب بی‌تقوایی و بی‌عدالتی شود...» (بیانات، ۱۳۹۰). با استفاده از مدل تلفیقی سطوح کلان و خرد و عینی و ذهنی، می‌توان گفت احساس امنیت سیاسی در سطح کلان عبارت از دولت و سازمان‌ها و نهادها و امنیت‌ساز هستند که عملکرد آنان در شکل‌گیری احساس مذکور مؤثر است. بدین معنی که اگر نخبگان سیاسی احساس کنند نهادها و سازمان‌های سیاسی مناسب جهت مشارکت سیاسی وجود دارد، یا در تجربه خود آنها را احساس کنند، تجانس در آنها ایجاد و در نهایت، منجر به احساس امنیت سیاسی خواهد شد. قاعدتاً عکس وضعیت موصوف نیز وجود خواهد داشت، که منجر به ایجاد احساس ناامنی سیاسی در بین آنان می‌گردد.

در سطح کلان ذهنی ارزش‌ها، باورها و هنجارهای مشترک امنیت‌ساز قرار دارند که نقش اساسی در شکل‌گیری احساس امنیت سیاسی در بین نخبگان سیاسی دارند. از نظر جامعه‌شناختی (احساس) امنیت سیاسی بامیزان وفاق ارزشی حوزه اجتماعی و حوزه سیاسی ارتباط تنگاتنگ دارد، زیرا هر چه وفاق ارزشی کمتر باشد، دولت برای اعمال حاکمیت بیشتر به زور و قدرت متوسل می‌شود که به ایجاد وفاق سیاسی شکننده و بی‌دوام می‌انجامد. در مقابل، وجود ارزش‌های مشترک بین دولت و جامعه (نخبگان سیاسی) به ایجاد نوعی وفاق اجتماعی و نظم بادوام‌تری انجامد. به عبارتی اگر نظم

ساز و کار مشارکت نخبگان و احساس امنیت آنان چیست؟

سیاسی معرف آرزوها، تمایلات و خواسته‌های جامعه نباشد، دولت به بهانه‌های مختلف در عرصه زیست جهان افراد دخالت می‌کند و موجب ناامنی و سلب آسایش و آرامش آنان می‌شود (افروخ، ۱۳۸۱: ۲۴۸). بنابراین ارزش‌های مشترک بین نخبگان سیاسی و دولت که ایجاد نوعی هویت جمعی می‌نماید، در ایجاد احساس امنیت سیاسی تأثیرگذار هستند. در غیر این صورت در بین نخبگان سیاسی احساس ناامنی سیاسی به وجود خواهد آمد. در سطح خرد عینی در حقیقت رفتار و تعاملات متقابل و قابل پیش‌بینی است که برای نخبگان سیاسی تولید احساس امنیت سیاسی می‌کند. وجود تهدیدات سیاسی چون تهدیدات فیزیکی، اقتصادی، حقوقی و موقعیتی برای ایجاد احساس امنیت سیاسی از یک سو و ناامنی سیاسی از سوی دیگر، در بین نخبگان سیاسی تأثیرگذار هستند. در نهایت، سطح خرد ذهنی است که فضای ادراکات متقابل و مشترک را بر اساس اعتماد متقابل تولید و باعث شکل‌گیری احساس امنیت سیاسی می‌شود. بنابراین، اعتماد متقابل بین نخبگان سیاسی و دولت و سایر بازیگران سیاسی، مهم‌ترین عامل احساس امنیت سیاسی بین نخبگان سیاسی در کشور است. در غیر این صورت و عدم وجود اعتماد متقابل، رفتارها غیر قابل پیش‌بینی شده، ضریب ریسک و خطر افزایش یافته و منجر به ایجاد احساس ناامنی سیاسی در بین نخبگان سیاسی کشور می‌شود.

روش تحقیق

این تحقیق از حیث نوع کاربردی و توسعه‌ای و از حیث روش آمیخته (کیفی و کمی) می‌باشد که ضمن استفاده از روش اسنادی از تکنیک مصاحبه گروهی و نیز پرسشنامه نسبت به جمع‌آوری اطلاعات اقدام کرده است. بر اساس اطلاعات موجود تا سال ۱۳۹۰ شمسی قریب ۲۴۰ شکل سیاسی و سیاسی - صنفی از مراجع قانونی مجوز دریافت کرده‌اند. بر اساس نظر آگاهان و مطلعین از این تعداد حدود ۱۵-۲۰ درصد تشکل فعال می‌باشند. جامعه آماری تحقیق حاضر اعضای شورای مرکزی خانه احزاب کشور و فعالین در تشکل‌های سیاسی مستقر در شهر تهران است. همچنین بر اساس نظر گال (۱۳۸۷: ۳۶۵) و فیلک (۱۳۸۷: ۱۴۲) برای انجام نمونه‌گیری افرادی انتخاب می‌گردند که دارای اطلاعات بالایی در موضوع هستند. بنابراین، برای روش کیفی از نمونه‌گیری هدفمند استفاده شده و برای روش پیمایشی از روش تصادفی استفاده شده است (۲۷ نفر در مصاحبه گروهی و ۱۸۰ نفر در مرحله پیمایش). رویایی و پایی متغیرها و شاخص‌های پژوهش با آلفای کرونباخ به دست آمده که معادل ۰.۸۸۴، بزرگ‌تر از ۰.۷۰ است. در نتیجه، از رویایی و پایی لازم بر خوردار هستند.

نتیجه‌گیری

مطابق یافته‌های این پژوهش، متغیرهای مستقل اعتماد متقابل، ارزش‌های مشترک، نهادمندی سیاسی و تهدیدات سیاسی از منظر پاسخ‌دهندگان در این پژوهش، عوامل اصلی و مؤثر بر احساس امنیت سیاسی نخبگان سیاسی کشور هستند. در این میان، متغیر اعتماد متقابل - چه به صورت مستقیم و چه از طریق متغیر واسطه - بیشترین تأثیر را بر متغیر وابسته دارد. در مقابل، تهدیدات سیاسی نیز بیشترین نقش را در احساس ناامنی سیاسی دارد. بر این اساس، گفتنی است: باتوجه به اینکه احساس امنیت در دنیای امروز به مراتب مهم‌تر از خود امنیت است، احساس امنیت سیاسی نیز چنین ویژگی را داراست. لازم است مراکز سیاست‌گذاری کلان کشور به موضوع احساس امنیت

سیاسی نخبگان سیاسی کشور در چارچوب سند مصوب چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران و تحقق جامعه امن، عنایت ویژه داشته باشند. باتوجه به اینکه در میان شاخص‌های ارزش‌های مشترک بین نخبگان سیاسی و نظام سیاسی، نقش رهبری (ولایت فقیه) در اداره کشور بالاترین فراوانی را دارد، می‌توان گفت رهبری معظم در جامعه سیاسی ایران نقش وحدت‌آفرین دارد. بنابراین لازم است از این ظرفیت اعتقادی و قانونی در ارتقای احساس امنیت سیاسی نخبگان کشور استفاده شود. اعتماد متقابل بین نخبگان سیاسی و نظام سیاسی بیشترین نقش را در شکل‌گیری احساس امنیت سیاسی آنان دارد. از سوی دیگر، در میان شاخص‌های اعتماد متقابل، بالاترین فراوانی را احساس تعلق و وفاداری نخبگان سیاسی به نظام سیاسی و پایین‌ترین فراوانی را میزان همکاری متقابل دارد. بنابراین، لازم است با ایجاد سازوکارهای مشارکت‌جویانه، میزان تعاملات و ارتباطات آنان با ساختارهای سیاسی افزایش داده شده، مشکل ارتباطی موجود در تفع و زمینه‌همکاری متقابل نخبگان سیاسی در امور کشور مهیا شود.

باتوجه به اینکه میانگین احساس وجود تهدیدات سیاسی در بین نخبگان سیاسی کشور بالاتر از میانگین است و در میان شاخص‌های آن تهدیدات حقوقی بیشتر از سایر صورت است، لازم است ساماندهی، قانونمند کردن و شفاف‌سازی عرصه کنش نخبگان سیاسی کشور (عرصه سیاسی) در دستور کار متولیان امر قرار گیرد تا کلیه رفتارهای متقابل نظام سیاسی و نخبگان سیاسی قانونمند و قابل پیش‌بینی شود. لازم است سازوکارهای لازم جهت افزایش کارایی و کارآمدی تشکل‌ها و احزاب سیاسی در کشور اتخاذ گردد تا فعالیت‌های سیاسی نهادینه شده و موانع خروج فعالیت‌های مذکور از مجاری قانونی و رسمی شود.

مقاله حاضر برگرفته از یک پژوهش مفصل است که بخش‌هایی از آن تلخیص شده است.

